

Milí přátelé, když přijde člověk do synagogy, často tam někde na stěně najde napsaný citát rabiho Akivy: „Miluj svého bližního jako sám sebe: To je velké pravidlo v Tóře.“ Tóra je hebrejské označení pro Pět knih Mojžíšových. My tento citát známe jako slova Ježíše z Nazareta. Oba, rabi Ježíš i rabi Akiva, citovali tato slova z Tóry. Příběh, kdy ho Ježíš cituje, jsme dnes četli z Markova evangelia. Ježíš tady nevystupuje jako učitel, ale jako zkoušený žák, který dobře odpoví na položenou otázku. Toto dnešní evangelijní čtení se dobře hodí pro neděli židovsko-křesťanského dialogu.

Když se dají do rozhovoru dva rabíni, tak se dost často pohádají. Vlastně celá rabínská literatura, Talmud a midraše, jsou především rabínskými diskusemi nad různými tématy. Židovská kultura je kulturou polemiky. V Talmudu najdeme známý výrok: „Tato i ona slova jsou slovy živého Boha“. To znamená, že i dva protichůdné výroky mohou mít Boží autoritu. Je možné, aby protikladné názory byly oba pravdivé? A kdy má vůbec smysl o něco polemizovat?

Některé hádky jsou užitečné. Třeba když si lidé mohou otevřeně říci, co si myslí a je tomu věnována dostatečná pozornost. Jiné jsou destruktivní, protože v posledku přinesou jen odcizení. Znají to i diskutující rabíni a jako příklad konstruktivní diskuse uvádí to, když Abraham diskutuje s Hospodinem o počtu spravedlivých, pro který má být Sodoma zachována. Abraham šestkrát sníží tento počet a Hospodin vždy souhlasí. Nakonec se shodnou na minimálním počtu deseti spravedlivých. Vypadá to, že se dokázali domluvit.

Ovšem, je možné, aby tato i ona slova byla slovy živého Boha? Tedy aby platily zároveň dva protikladné názory? Na tuto otázku jsou v zásadě dva typy odpovědí: odpovědi pluralistické a odpovědi monistické. Pluralistické odpovědi říkají, že je více pravd současně. Monistické říkají, že pravda může být jen jedna. Ovšem existují i pojetí syntetická. Např. obr dohlédne dál, než trpaslík. Jenže když se trpaslík posadí za krk obrovi, tak se může stát, že trpaslík dohlédne dál, než obr. A tento způsob uvažování je blízký židovskému myšlení.

Protože člověk i svět se v čase mění a vyvíjí, mění se i to, co je pravda. Rabbi Jom Tov Lippman Mühlhausen, současník Jana Husa, který také žil v Praze, soudil, že správný výklad Tóry určují stále nové výroky rabínského soudu – tzv. sanhedrinu. Rabbi Chaim Bar Becalel, který žil o dvě století později a byl bratrem našeho rabiho Löwa, Maharala z Prahy, zdůrazňoval stálou proměnu bytí každého jednotlivce. Mění se člověk a mění se tedy i pravda.

Tento způsob přemýšlení o pravdě se nám dochoval i v podobě židovského vtipu: Rabín Rabinovič sedí ve své pracovně u stolu a studuje, když tu zabušil na dveře a vzápětí dovnitř vtrhnul pan Blumenthal a stěžoval si na svého souseda, pana Kohna. „Podvedl mě! Ukradl mi všechny peníze!“ Rabín ho důkladně vyslechl a řekl: „Blumenthal, mají pravdu.“

Blumenthal spokojeně odešel. Krátce nato důstojně přišel pan Kohn a líčil situaci ze svého pohledu: „Blumenthal lže, já jsem mu nic neukradl!“ Rabín trpělivě vyslechl i jeho a řekl: „Mají pravdu, pane Kohn.“ Když Kohn odešel, obrátila se na rabína jeho žena, která to všechno slyšela: „Proč jsi dal za pravdu oběma z nich, když každý tvrdil opak? Vždyť je to účelové, neupřímné a bezcharakterní!“ Rabín s povzdechem odpoví: „Víš, má milá, i ty máš pravdu.“

V evangelijním příběhu spolu vedou rozhovor o správném pojetí Tóry dva rabíni, bezejmenný znalec židovského zákona a rabi Ježíš. Nejprve si připomeňme, co tak zaujalo tohoto znalce Písma, že Ježíše oslovil.

Markovo evangelium před tím zachycuje Ježíšův spor se saduceji o vzkříšení. Saduceové byli proti víře ve vzkříšení, Ježíš vzkříšení zastával. Tam je to jasná polemika, kdy Ježíš své protivníky striktně odmítl: „*A ohledně toho, že mrtví vstávají – copak jste nečetli v Knize Mojžíšově, jak k němu Bůh promluvil z keře: „Já jsem Bůh Abrahamův, Bůh Izákových a Bůh Jákobův”? On přece není Bohem mrtvých, ale živých! Velice se mýlíte.*“ (Mk 12,26–27) To je zjevně monistické pojetí pravdy. Pravda je jen jedna. Ježíšovi odpůrci se mýlí.

Následující rozhovor se znalcem zákona patří ovšem k pluralistickému pojetí pravdy, ve kterém platí „tato i ona jsou slova živého Boha“. Znalec zákona měl zřejmě stejný názor na vzkříšení jako Ježíš a Ježíšova odpověď se mu líbila natolik, že se s Ježíšem začal bavit.

Rozvine se tak rozhovor, který je vhodný do židovsko-křesťanského dialogu, kdy oba partneři objevují pravdu právě díky společnému rozhovoru a každý ze svého pohledu pak hlouběji chápe své vlastní pojetí. Možná se každý může stát tím trpaslíkem, který si sedne obru na ramena a vidí tak dál. Oba partneři se v rozhovoru hodně přiblíží a vzájemně se respektují.

Připomenou několik momentů, které mi v tomto rozhovoru připadají zajímavé. Ježíš jako odpověď na položenou otázku nejprve doslova cituje první část vyznání víry Izraele: „*Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh, Hospodin jediný.*“ K pokračování ovšem přidává slova navíc: „*Proto miluj Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem, celou svou duší, celou svou myslí a celou svou silou.*“ (Mk 12,30) Ta slova navíc jsou „*celou svou myslí*“. Ježíš tedy rozšiřuje vyznání víry. Křesťanství představuje rozšířenou verzi toho, co je v hebrejské Bibli. Přidali jsme k ní Nový zákon, který je rozšířeným pojetím toho, co je ve Starém zákoně.

Znalec zákona s Ježíšem v principu souhlasí, ale upozorňuje na to, že platná je ta verze nerozšířená, tedy „*milovat Boha celým srdcem, celým rozumem a ze vší síly*“. (Mk 12,33) Židé jsou tedy opatrní na to, když křesťané rozšiřují Tóru. Na lásce k bližním se ovšem shodnou. Znalec zákona přidává ještě typický krátký židovský výklad: „*To je nade všechny zápalý a oběti.*“ (Mk 12,33) Vychází přitom z hebrejské Bible, kde Bůh skrze proroka říká: „*Milosrdenství chci a ne oběti.*“ (Oz 6,6)

Možná ta diskuse byla mnohem delší a v evangeliu máme jenom její podstatnou část. A snad by stálo za to vést ji ještě dál. To podstatné však je, že vztah lásky k Bohu a k bližnímu mají jako základ života víry jak židovství, tak i křesťanství. Tato ústřední slova nejsou největší proto, že by všechna ostatní přikázání přestala platit, ale jsou spíše klíčem k pochopení všeho ostatního.

V židovství ovšem najdeme také pojetí, podle kterého je ústředním principem Tóry spravedlnost. Tedy ne přikázání lásky, jak to máme tady, ale přikázání spravedlnosti. Např. v talmudickém traktátu Makkot („bití“) čteme, že David zredukoval 613 Mojžíšových přikázání na jedenáct – konkrétně v Ž 15, kde jedenáct vět popisuje, co to znamená jednat spravedlivě a smět tak předstoupit před Boha. Izajáš je pak zredukoval na šest – konkrétně v Iz 33,15, kde šestkrát rozvádí, co znamená žít spravedlivě: „*Ten, kdo žije spravedlivě a mluví, co je správné, a zavrhuje zisk z vydírání, ten, kdo třepe rukama, že nevezme úplatek, kdo si zacpe uši, aby neslyšel výzvu k prolévání krve, kdo zavírá oči, aby nepřihlížel ke zlu.*“ A prorok Abakuk je pak zredukoval na jedno přikázání: „*Spravedlivý bude žít pro svou věrnost.*“ (Ab 1,11). Takže největším nebo základním přikázáním ze všech je podle tohoto pojetí přikázání spravedlnosti. To ovšem zároveň nijak nevádí tomu, že Ježíš a zákoník se shodnou na tom, že tím největším přikázáním je přikázání lásky.

Stejně tak to vnímá i rabi Akiva, který spojuje přikázání lásky k bližnímu z Lv 19,18 s větou: „*To je velké pravidlo v Tóře*“. Proti němu ovšem cituje rabi Ben Azzai z Gn 5,1: „*Toto je kniha Adamova pokolení. Když Bůh stvořil člověka, učinil ho k obrazu Božímu*“ – a říká: „To je ještě větší pravidlo“. Víc než láska k bližnímu je tedy podle Ben Azaie to, že člověk je stvořen k obrazu Božímu. Základním pravidlem etiky je to, že člověk je Božím obrazem. Rabi Hillel zase říká, že zlaté pravidlo je toto: „Nedělej bližním nic, co sám nemáš rád.“ Tedy vidíme, že těch židovských shrnutí Tóry je několik. Může to být láska, ale také spravedlnost, stvoření člověka k obrazu Božímu a nedělání druhým to, co sám nemám rád.

Spolu s Ježíšem bych chtěl k těmto výkladům říci: „Nejsou daleko od Božího království.“ Mám pocit, že když se jako křesťané soustředíme jen na jedno slovo, např. na lásku, tak se pak stává toto slovo inflačním, každý si do něj promítá, co sám chce, říká, že miluje své bližní – a čím více velkých slov o lásce, tím méně skutků. Proto možná není na škodu mít víc pojetí toho, které přikázání je největší ze všech. Myslím, že žádné z nich není daleko od Božího království, tak jako nebyl daleko od Božího království zákoník, který mluvil s Ježíšem.

Boží království se přiblížilo a přál bych nám, aby bylo blízko i v našich rozhovorech, i v našem hledání toho, co je podstatné a nejdůležitější. Amen.